

NACRT PROTOKOLA

O SARADNJI ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA I PRIVREDNIH
SUBJEKATA U SPROVOĐENJU RANIH JAVNIH KONSULTACIJA O
REALIZACIJI PROJEKATA I AKTIVNOSTI SA POTENCIJALNIM
ZNAČAJNIM UTICAJEM NA ŽIVOTNU SREDINU

foto: canva.com

SADRŽAJ

NACRT PROTOKOLA O SARADNJI ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA I PRIVREDNIH SUBJEKATA U SPROVOĐENJU RANIH JAVNIH KONSULTACIJA O REALIZACIJI PROJEKATA I AKTIVNOSTI SA POTENCIJALNIM ZNAČAJNIM UTICAJEM NA ŽIVOTNU SREDINU	3
I UVOD	4
II NAČELA NA KOJIMA SE ZASNIVA PROTOKOL	5
1. NAČELO PRAVOVREMENOSTI	5
2. NAČELO TRANSPARENTNOSTI	5
3. NAČELO OBJEKTIVNOSTI	5
4. NAČELO DIJALOGA I RAVNOPRAVNOSTI	5
5. NAČELO INKLUZIVNOSTI	5
6. NAČELO NEDISKRIMINACIJE	5
7. NAČELO KOMPLEMENTARNOSTI	6
8. NAČELO VLADAVINE PRAVA	6
9. NAČELO PREVENCIJE KONFLIKTNIH SITUACIJA	6
10. NAČELO SAVESNOSTI I POŠTENJA	6
SMERNICE ZA POKRETANJE I SPROVOĐENJE POSTUPKA RANIH JAVNIH KONSULTACIJA	7
I UČESNICI U POSTUPKU RANIH JAVNIH KONSULTACIJA	7
II FAZE POSTUPKA I NAČIN SPROVOĐENJA	8
KADA OBEZBEDITI UČEŠĆE JAVNOSTI U NAJBRANIJOJ FAZI DONOŠENJA ODLUKA?	8
KAKO OMOGUĆITI UČEŠĆE JAVNOSTI U SVAKOJ FAZI PLANIRANJA I RAZVOJA PROJEKTA?	8
III RAZLOZI ZA SPROVOĐENJE RANIH JAVNIH KONSULTACIJA	10
ZAŠTO? IDENTIFIKOVATI RIZIKE, PREISPITATI ALTERNATIVNA REŠENJA I PREDVIDETI ODGOVARAJUĆE MERE ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE	10
ZAKLJUČAK	11

NACRT PROTOKOLA

O SARADNJI ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA I PRIVREDNIH SUBJEKATA U SPROVOĐENJU RANIH JAVNIH KONSULTACIJA O REALIZACIJI PROJEKATA I AKTIVNOSTI SA POTENCIJALNIM ZNAČAJNIM UTICAJEM NA ŽIVOTNU SREDINU

Protokol je namenjen privrednim subjektima koji posluju u Republici Srbiji, u skladu sa njenim zakonima i propisima, a svoje poslovanje nastoje da planiraju, razvijaju i orijentišu u skladu sa dobrom praksom, važećim evropskim standardima i međunarodnim obavezama države. Protokol se posebno odnosi na subjekte investicionih, proizvodnih i poslovnih delatnosti za koje je propisano sprovođenje postupka procene uticaja na životnu sredinu.¹

Protokol se zasniva na primeni obaveza sadržanih u Arhuskoj konvenciji, čije sprovođenje je Republika Srbija potvrdila i propisala zakonom², smernicama za primenu ove konvencije³ i preporukama Ekonomske komisije Ujedinjenih Nacija za Evropu (UNECE) iz Maastrichta.⁴

Protokol je zasnovan i na standardima međunarodnih finansijskih institucija, a posebno na Ekvatorskim principima, koji zahtevaju sprovođenje delotvornih konsultacija sa pogođenim zajednicama i zainteresovanim stranama, sa ciljem sveobuhvatnog informisanja, učešća i uključivanja njihovih stavova i potreba u procese donošenja odluka.⁵

Najznačajnija preporuka ovog Protokola jeste da je potrebno sprovođenje konsultacija između lokalne zajednice i privrednog subjekta, uz aktivno učešće i podršku državne uprave, u najranijoj fazi realizacije projekta, pre nego što su donete odluke čija primena i efekti mogu imati uticaje na životnu sredinu, zdravlje ljudi i održivi razvoj lokalnih zajednica.

¹ Uredba o utvrđivanju liste projekata za koje je obavezna procena uticaja i liste projekata za koje se može zahtevati procena uticaja na životnu sredinu ("Sl. glasnik RS", br. 114/08)

² Zakon o potvrđivanju konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka; i pravu na pravni zaštitu u pitanjima životne sredine („Službeni glasnik RS – Međunarodni dokumenti“, br. 38/09)

³ The Aarhus Convention: An Implementation Guide (second edition), June 2014, <https://unece.org/environment-policy/publications/aarhus-convention-implementation-guide-second-edition>

⁴ Maastricht Recommendations on Promoting Effective Public Participation in Decision-making in Environmental Matters prepared under the Aarhus Convention, United Nations Economic Commission for Europe (UNECE, 2016)

⁵ The Equator Principles, July 2020 (www.equator-principles.com)- Princip 5: Uključivanje zainteresovanih strana

I UVOD

Protokol uređuje odnose između privrednih subjekata i zainteresovanih strana u cilju uspostavljanja ranog dijaloga i sprovođenja ranih javnih konsultacija u okviru investicionih, proizvodnih i poslovnih delatnosti ("Projekti") čiji karakter prevazilazi obaveze propisane zakonskim okvirom⁶ i podzakonskim aktima Republike Srbije, a doprinosi ostvarivanju ciljeva zaštite životne sredine i održivog razvoja, uz poštovanje potreba i prava lokalnih zajednica, odnosno društva u celini. Protokol definiše načela i okvir postupka koji vodi razumevanju specifičnih uloga, percepcije i očekivanja koje zainteresovane strane i javnost mogu imati u odnosu na planirani projekat. Navedeni elementi direktno utiču na procenu rizika u odnosu na planirana ulaganja, na procenu potrebnih resursa, na planiranje vremenskih okvira realizacije i proporcionalni su načinu i dinamici razmene informacija između svih zainteresovanih strana.

Iskustvo pokazuje da u praksi rane konsultacije sa zainteresovanim stranama gotovo da ne postoje, i predstavljaju *ad hoc* slučajeve, bez poštovanja principa transparentnosti. Ovakav pristup razvoju i implementaciji projekata predstavlja propuštenu priliku i poslovni rizik.

Na drugoj strani, predlaže se pristup koji omogućava zainteresovanim stranama da dobiju blagovremeni uvid u sve aspekte realizacije projekta, priliku da analiziraju predočene podatke i izvedu, ali i razmotre i revidiraju zaključke, kao i da kroz obrazloženja steknu svestranije razumevanje o mogućim uticajima projekata na životnu sredinu.

Svrha ranih javnih konsultacija jeste sagledavanje pozitivnih i negativnih strana projekta kako bi procena rizika bila moguća. Osnovna vrednost postupka je u analizi i potencijalnom iznalaženju alternativnih rešenja, kao i mera zaštite životne sredine, u cilju unapređenja projekta.

Blagovremene i proaktivne prakse ranog angažovanja u pogledu transparentnog i participativnog pristupa realizaciji projekta predstavljaju mogućnost za procenu i preventivu rizika, razmenu i proveru podataka i informacija, usklađivanje različitih interesa, kao i zaštitu životne sredine od nepovratnog oštećenja.

⁶ Zakon o zaštiti životne sredine ("Sl. glasnik RS", br. 135/04, 36/09, 36/09, 72/09, 43/11, 14/16, 76/18, 95/18 i 95/18) i Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu ("Sl. glasnik RS", br. 135/04 i 36/09)

II NAČELA NA KOJIMA SE ZASNIVA PROTOKOL

1. NAČELO PRAVOVREMENOSTI

Načelo pravovremenosti je osnovno načelo koje oslikava svrhu i cilj ranih javnih konsultacija i označava princip kojim se posao radi u pravo vreme, a informacije pružaju dok imaju uticaj na donošenje odluka. Pravo vreme podrazumeva ranu fazu planiranja projekta. Nosioc projekta pokreće proces pre nego što su ključne odluke donete i kada postoji mogućnost da se efektivno utiče na izbor obima, lokacije ili tehnologije koja će biti primenjena, kao i drugih faktora sa (potencijalnim) značajnim uticajima na životnu sredinu, zdravlje ljudi i održivi razvoj lokalnih zajednica.

2. NAČELO TRANSPARENTNOSTI

Načelo transparentnosti podrazumeva da su informacije o postojećem stanju, odlukama i aktivnostima dostupne, a poruke koje iz njih proističu vidljive i razumljive svim zainteresovanim stranama. Preduslov svake akcije i reakcije jeste raspolaganje potpunim, tačnim i jasnim informacijama. Načelo transparentnosti podrazumeva da se nakon sprovedenih konsultacije izrade i objave objektivni, potpuni i nepristrasni izveštaji o rezultatima javnih konsultacija.

3. NAČELO OBJEKTIVNOSTI

Načelo objektivnosti podrazumeva da su informacije koje se izlažu i razmenjuju u postupku utemeljene na proverljivim činjenicama, nepristrasnim analizama i istraživanjima koji moraju biti potkrepljeni pouzdanim izvorima. Postupak ne može biti shvaćen i sproveden kao prezentacija pozitivnih strana projekta, koje druga strana osporava. Na osnovu objektivnih, proverljivih i nepristrasnih podataka zainteresovane strane mogu donositi informisane odluke u postupku.

4. NAČELO DIJALOGA I RAVNOPRAVNOSTI

Načelo dijaloga i ravnopravnosti predstavlja ključnu pretpostavku i alat za uspeh postupka i zasniva se na uvažavanju, ravnopravnom obraćanju i ravnopravnoj zastupljenosti u procesu komunikacije. Dijalog omogućava razmenu podataka, informacija, pitanja, dilema i predloga koji je vođen ciljem i agendom postupka, a ne može se koristiti u svrhu afirmacije ili osporavanja pojedinačnih ili ličnih stavova učesnika. Primena načela oneomogućava uspostavljanje i nametanje odnosa hijerarhije, polaganja prećih prava na ishod ili rezultate postupka i uspostavlja odnos poverenja između učesnika u postupku.

5. NAČELO INKLUZIVNOSTI

Načelo inkluzivnosti negira jednostranost, ekskluzivitet i druge vrste isključivosti koje mogu dovesti do ograničavanja prava na učešće zainteresovanim stranama. Rane javne konsultacije su otvorene za sve zainteresovane strane, a dijalog je vlasništvo svih uključenih aktera.

6. NAČELO NEDISKRIMINACIJE

Ovo načelo obavezuje strane u dijalogu da pristanu na isključivanje svih oblika diskriminacije, a naročito u pogledu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti, psihičkog ili fizičkog invaliditeta i pripadnosti manjinskim i/ili ugroženim grupama.

7. NAČELO KOMPLEMENTARNOSTI

Načelo komplementarnosti ukazuje da rano angažovanje treba posmatrati kao sastavni deo postupka procene uticaja na životnu sredinu. Posebna vrednost ovog načela ostvaruje se kroz podršku pri usklađivanju sa važećim međunarodnim standardima, dobrom praksom i principima društveno odgovornog poslovanja.

8. NAČELO VLADAVINE PRAVA

Načelo vladavine prava podrazumeva nultu toleranciju u pogledu nezakonitog postupanja u poslovanju. Ukoliko je bilo koji učesnik u toku postupka postupao suprotno ovom načelu, gubi legitimitet i automatski prestaje da bude deo konsultacija.

9. NAČELO PREVENCIJE KONFLIKTNIH SITUACIJA

U načelu prevencije konfliktnih situacija se ispoljava svrsishodnost ranih javnih konsultacija i smisao angažovanja ljudskih kapaciteta i materijalnih resursa, uključujući vreme, informacije i znanje. Načelo se zasniva na prevenciji rizika od oštećenja životne sredine, sukoba između lokalne zajednice i investitora, kao i usporavanja, ponavljanja ili odlaganja realizacije projekata usled upravnih i sudskih postupaka. Materijalizacija navedenih rizika može dovesti do neodrživosti planiranih poduhvata, poslovnih kriza i kriza u javnoj komunikaciji.

10. NAČELO SAVESNOSTI I POŠTENJA

Načelo savesnosti i poštenja doprinosi stvaranju podsticajnog okruženja i prihvatanju ranog dijaloga kao relevantnog i delotvornog mehanizma. Učesnici u postupku deluju u skladu sa prihvaćenim vrednostima i dogovorenim zajedničkim ciljem.

SMERNICE

ZA POKRETANJE I SPROVOĐENJE POSTUPKA RANIH JAVNIH KONSULTACIJA

I UČESNICI U POSTUPKU RANIH JAVNIH KONSULTACIJA

— **KO?** Kako bi postupak ranih javnih konsultacija mogao biti organizovan i sproveden na efikasan i transparentan način potrebno je jasno definisati uloge različitih tela uključenih u postupak, uključujući podelu odgovornosti za preuzimanje različitih zadataka u različitim fazama njegovog sprovođenja.

— **INICIJATOR** javnih konsultacija može biti bilo koja zainteresovana strana. Ipak, imajući u vidu dobru praksu, ulogu inicijatora treba da preuzme privredni subjekt kao nosilac projekta i investicije koju namerava da realizuje u lokalnoj zajednici. Inicijator može biti i nadležni upravni organ čiji je interes i obaveza da odluke koje imaju uticaja na životnu sredinu budu donete kroz konsultacije sa javnošću, te da se ishodi konsultacija uzmu u obzir prilikom donošenja odluka. Postupak započinje identifikacijom zainteresovanih strana i njihovom obaveštavanju o namerama privrednog subjekta.

— **NOSILAC** celokupnog postupka može biti privredni subjekt, ukoliko raspolaže potrebnim kapacitetima i ljudskim resursima za njegovu organizaciju i sprovođenje. Ukoliko to, međutim, nije slučaj privredni subjekt može pokrenuti inicijativu prema odgovarajućim javnim institucijama (lokalna samouprava, Ministarstvo zaštite životne sredine) dok dodatnu savetodavnu i organizacionu podršku može zatražiti od relevantnih organizacija i udruženja (organizacija civilnog društva, privrednih udruženja, stručnih lica i organizacija sa potrebnim kredibilitetom). Uloga nosioca postupka može biti podeljena između učesnika u postupku, uz jasno definisanje pojedinačnih uloga, obaveza i zadataka. Funkcija nosioca postupka je da osmisli i sprovede postupak, efikasno koristeći metode i iskustva dobre prakse.

— **UČESNIK** može postati svaka zainteresovana strana koja iskaže nameru i volju da učestvuje u postupku, kao i da pruži doprinos sa pozicije svojih interesa, uvida i (sa)znanja. Posebno je važno da u najranijoj fazi budu prepoznati pojedinci ili grupe koji mogu trpeti posledice zbog realizacije projekta. Učesnici, tokom ranog dijaloga, mogu svoj angažman orijentisati na specifična pitanja ili celokupan postupak ranih javnih konsultacija. Osnovni preduslov za učešće u konsultacijama jeste da su sve zainteresovane strane blagovremeno i potpuno informisane. Ulogu učesnika u praksi preuzimaju: javni organi i organizacije, organizacije civilnog društva, (ne)formalne grupe građana, pojedinci i predstavnici lokalnih zajednica, profesionalci i eksperti u različitim oblastima, kao i sve druge zainteresovane strane.

— **INSTITUCIJE** imaju ključnu ulogu i funkciju u procesu, utemeljenu na odgovornosti za obrazloženje pitanja od javnog interesa i donošenje odluka od javnog značaja. Osnovna uloga institucija je da obezbede legitimitet procesa, sa jedne strane, kao i svrsishodnu primenu njegovih rezultata pri donošenju odluka iz svoje nadležnosti, sa druge strane. Mehanizam ranih javnih konsultacija omogućava institucijama da efikasnije koriste kapacitete javnih službi, koji se pretežno navode kao nedovoljni, zatim da integrišu postupke donošenja odluka u nadležnostima različitih sektora i, najzad, da obezbede širi društveni legitimitet.

II FAZE POSTUPKA I NAČIN SPROVOĐENJA⁷

I **KADA** Obezbediti učešće javnosti u najranijoj fazi donošenja odluka?

Potrebno je da konsultacije započnu pre skrining faze postupka procene uticaja na životnu sredinu, odnosno pre formalnog podnošenja zahteva za odlučivanje o potrebi izrade studije o proceni uticaja na životnu sredinu. Na taj način obezbeđuje se da zainteresovane strane dobiju relevantne informacije od značaja za donošenje odluke i na vreme iznesu i predoče svoje potrebe, bojazni i saznanja. Javnost je najbolje uključiti u postupak donošenja odluka na samom početku, u fazi u kojoj odluke još uvek nisu donete, i to tako što će se od zainteresovanih strana prikupljati tzv. "ulazni podaci".

I **KAKO** Omogućiti učešće javnosti u svakoj fazi planiranja i razvoja projekta?

U cilju uspostavljanja i održavanja jasnog, transparentnog i doslednog okvira za sprovođenje učešća javnosti, postupak treba da bude planiran i organizovan tako da svi učesnici, u svakoj fazi, tačno i jasno budu obavešteni o tome:

- ▶ koje odluke treba doneti, u kojoj fazi, koji su efekti tih odluka i ko je odgovoran za njihovo preduzimanje;
- ▶ koji je opseg alternativa o kojima se raspravlja i odlučuje u svakoj fazi postupka, imajući u vidu da procedura treba da bude dovoljno otvorena za razmatranje novih rešenja koja su identifikovana kao rezultat učešća javnosti;
- ▶ koji je vremenski okvir realizacije svake faze, u meri u kojoj se može razumno predvideti unapred;
- ▶ na koji način se obavlja revizija i preispituju raniji zaključci na osnovu novih informacija;
- ▶ šta je ishod konsultacija.

Cilj je obezbediti što sveobuhvatnije, pristupačnije i aktivnije učešće javnosti, uzimajući u obzir različite karakteristike, kao i broj učesnika. Pri obaveštavanju o postupku, raspoložive tehnike i alate treba birati, koristiti i prilagoditi zahtevima konkretne situacije, a svaki proces obaveštavanja treba da zadovolji standarde transparentne komunikacije:

- ▶ Identifikovanje zainteresovanih strana, ciljnih grupa i pojedinaca, kao i definisanje specifičnih ciljnih grupa koje odgovaraju određenim fazama i planiranim aktivnostima (npr. eksperti za specifična pitanja);
- ▶ Upotrebu što šireg spektra dostupnih tehnika i alata komunikacije i obaveštavanja (mejling liste, kontakt baze, obaveštenja putem dnevne štampe i elektronskih medija, distribucijom štampanog i digitalnog materijala, telefonskim pozivanjem);
- ▶ Izbor najpogodnije lokacije (lokalni ili centralni nivo) i formata konsultacija (konsultativni sastanak, okrugli sto, prezentacija sa diskusijom, fokus grupe, intervju i sl.) prilagođeni su konkretnoj fazi, specifičnoj aktivnosti i učesnicima (npr. omogućiti učešće na daljinu);
- ▶ Transparentno, tačno i jasno organizaciono planiranje i realizaciju u pogledu: upravljanja vremenskim okvirom, fasilitacije, blagovremenog obaveštavanja učesnika o mogućnosti i načinu učestvovanja u postupku, kreiranja jasne agende i moderacije, prikupljanja i dostavljanja materijala i njihovih formata, vođenja, evidencije i distribucije zapisnika i proisteklih izveštaja u svim fazama procesa.

⁷ Poglavlje predstavlja elementarnu sintezu osnovnih smernica datih u Mاستrihtskim preporukama za efektivno učešće javnosti u donošenju odluka o pitanjima životne sredine, pripremljenim prema Arhuskoj konvenciji

III RAZLOZI ZA SPROVOĐENJE RANIH JAVNIH KONSULTACIJA

I **ZAŠTO?** Identifikovati rizike, preispitati alternativna rešenja i predvideti odgovarajuće mere zaštite životne sredine

Rano uključivanje javnosti ima niz prednosti, a može obuhvatiti određene ili sve dalje navedene:

- ▶ Pruža uvid u potencijalne negativne uticaje projekta na životnu sredinu;
- ▶ Otklanja zabrinutost koja može biti posledica nedostatka transparentnosti;
- ▶ Pomaže u izgradnji odnosa poverenja između nosioca projekta i zainteresovanih strana;
- ▶ Otvara prostor za saradnju pre nego što se značajno vreme i resursi ulože u detaljno planiranje i razvoj projekta, kao i u institucionalne procedure pribavljanja saglasnosti i dozvola;
- ▶ Vodi kvalitetnijem planiranju projekta i omogućava projektnim timovima da uoče potrebu za dodatnim podacima, da istraže i analiziraju odgovarajuća rešenja i mere zaštite životne sredine;
- ▶ Povećava verovatnoću uspešnog rešavanja problema kada se pojave;
- ▶ Pruža mogućnost nosiocu projekta za blagovremenu procenu rizika u pogledu nedostajućih informacija, neplaniranih troškova, pomeranja vremenskih rokova i sličnih okolnosti;
- ▶ Omogućava nadležnim organima da dobiju i upotpune nedostajuće informacije na osnovu kojih donose odluke;

ZAKLJUČAK

Pojedinci, društvene grupe, organizacije civilnog društva i svi drugi akteri imaju pravo da odlučuju o razvoju zajednica u kojima žive. Takođe, imaju pravo da iskažu svoju zabrinutost zbog aktivnosti i projekata koji nose potencijalno negativne uticaje na životnu sredinu, te da blagovremeno dobiju odgovore na sva pitanja koja proističu iz takve zabrinutosti. Svi navedeni akteri mogu na konstruktivan način da doprinesu identifikovanju potencijalnih rizika, problema i konflikata, te da doprinesu utvrđivanju mera i aktivnosti kojima se rizici i konflikti u potpunosti eliminišu ili svode na prihvatljivu meru.

Rane konsultacije doprinose efikasnijem sprovođenju procedura procene uticaja na životnu sredinu i otklanjaju neke od ključnih nedostataka ovog procesa: nepotpuno i neblagovremeno informisanje javnosti, kasno uključivanje u procese donošenja odluka i sprovođenje procedure procene uticaja kao administrativne forme bez istinskog doprinosa zaštiti životne sredine.

Imajući u vidu značajne probleme i izazove u domenu zaštite životne sredine i upravljanju prirodnim resursima, jasno je da ekološka konkurentnost predstavlja osnov za izgradnju

reputacije kompanije, njenih brendova, a posebno stabilnosti i održivosti poslovanja. Ovo podrazumeva kapacitet kompanije da održi i poveća svoj udeo na tržištu poslujući odgovorno u odnosu na životnu sredinu, imajući u vidu obavezujuće propise, ali i nacionalne i međunarodne standarde i dobru praksu u ovoj oblasti.

Održivost kao poslovna politika u kontekstu zaštite životne sredine, podrazumeva posmatranje i uređenje odnosa među zainteresovanim stranama u odnosu na ograničene resurse, međusobnu distribuciju koristi i tereta uz puno ostvarenje prava na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu, priznatog kao osnovno ljudsko pravo.⁸

Ovim priznanjem potvrđena je i neodložna obaveza učesnika na tržištu da preuzmu proporcionalni deo odgovornosti za probleme vezane za zaštitu životne sredine. Jasno je da poslovanje privrednih društava u dosadašnjim okvirima nije donelo adekvatna rešenja u pogledu zaštite životne sredine, te da je neophodno sprovesti korenite promene u definisanju njihove šire društvene uloge, pri čemu se teži da svako snosi određeni deo odgovornosti za aktivnosti koje sprovodi.

⁸ The human right to a clean, healthy and sustainable environment, United Nations Resolution, 28th July 2022; (UN Resolution A/76/L.75)

Nacrt teksta pripremio:

Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu – RERI

Dositejeva 30, 11000 Beograd

Izrada ovog dokumenta omogućena je u okviru programa "Aktivni građani - bolje društvo: zagovaranjem ka saradnji i demokratskom razvoju Srbije", koji realizuje BOŠ uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj dokumenta isključivo je odgovornost organizacije RERI i ne predstavlja nužno stavove USAID-a, Vlade SAD ili BOŠ-a.

